

عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان منطقه‌ی زرقان به مهاجرت در شرایط خشکسالی

لیلا فتوح آبادی و غلامحسین زمانی^{۱*}

(دریافت: ۹۶/۱۰/۲۳؛ پذیرش: ۹۷/۰۶/۱۰)

چکیده

خشکسالی، بسیاری از خانوارهای روستایی را به سمت شهرها سوق می‌دهد. پیامدهای منفی ناشی از این مهاجرت در شهرها و همچنین روستاها از جمله حاشیه‌نشینی، توسعه‌ی نامتوازن و آسیب به کشاورزی این پدیده را به یک بحران در کشور تبدیل کرده است. هدف این پژوهش، ترسیم مدل عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان منطقه‌ی زرقان به مهاجرت در شرایط خشکسالی بود که با رهیافت توصیفی و با استفاده از روش پیمایش انجام شد. داده‌ها با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری شد که روایی صوری آن به‌وسیله‌ی متخصصان دانشگاهی و پایایی آن به‌وسیله‌ی مطالعه‌ی راهنما و محاسبه‌ی ضرایب آلفای کرونباخ تأیید گردید. نتایج تحلیل مسیر نشان داد نگرش به مهاجرت مهم‌ترین تعیین‌کننده تمایل به مهاجرت است. سایر عوامل مهم مؤثر بر متغیر وابسته به ترتیب عبارت از احساس نیاز به مهاجرت، انگیزه‌ی آرمانی، تحصیلات، نگرش به آینده‌ی کشاورزی، پیوند اجتماعی، تعداد اعضای بیکار خانوار، دیدگاه به سهولت مهاجرت، استفاده از رسانه، درآمد فرد، ضعف حمایت دولت در شرایط خشکسالی و بهره‌گیری از خدمات ترویجی بودند. با اعمال سیاست‌های حمایتی دولت در ایجاد مشاغل غیر کشاورزی، گسترش تعاونی‌های روستایی و استفاده از رسانه در بهبود خدمات ترویجی می‌توان از شتاب مهاجرت کاست.

واژه‌های کلیدی: تمایل کشاورزان، مهاجرت، شرایط خشکسالی، انگیزه‌ی مهاجرت.

^۱ به ترتیب، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد و استاد بخش ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
*مسئول مکاتبات، پست الکترونیک: ghh_zamani@yahoo.com

پیچیدگی عوامل زمینه‌ساز و درهم‌تنیدگی پیامدهای منفی ناشی از خشکسالی، این پدیده را به یک بحران تبدیل کرده و باعث شده تا تلاش برای بقا یکی از چالش‌های پیش روی خانوارهای کشاورز باشد (Campbell et al., 2011). در اغلب روستاهای ایران معیشت به شدت به کشاورزی وابسته بوده و خشکسالی، آن را به خطر انداخته است (نقوی و بیگلری، ۱۳۹۲). در این میان، مهاجرت گزیداری است که کشاورزان برای کم کردن اثرات خشکسالی انتخاب می‌کنند (کشاورز و همکاران، ۱۳۹۲). مهاجرت از روستا به شهر در سال‌های اخیر و در پی خشکسالی‌های متعدد افزایش قابل توجهی داشته است. آمار موجود نشان می‌دهد که روستانشینی از ۴۳ درصد جمعیت کشور در سال ۱۳۷۰ به ۲۸/۶۱ درصد در سال ۱۳۹۰ کاهش یافته است (وزارت کشور، ۱۳۹۱). در پی افزایش مهاجرت، زاغه‌نشینی، برخورد خرده‌فرهنگ‌ها و مسائل اجتماعی دیگر افزایش یافته و همچنین افراد تولیدکننده روستایی به کارگران روزمزد تبدیل می‌شوند. از این رو، بررسی مهاجرت روستاییان و چگونگی شکل‌گیری تمایل و قصد مهاجرت در آن‌ها می‌تواند تا حدی چرایی این موضوع را مشخص کرده و تعدیل آن را آسان‌تر نماید. عوامل متعددی در تشدید این مهاجرت نقش دارند. همان‌طور که هنری (Henry, 2006) بیان می‌کند مهاجرت روستایی بر اثر خشکسالی بیشتر در کشورهایی رخ می‌دهد که عمده‌ی درآمد روستاییان از کشاورزی است و روستاییان، کم‌تر دارای شغل غیر کشاورزی‌اند و از تکنیک‌های حفاظت خاک و آب نیز به‌طور محدود استفاده می‌کنند و بنابراین نمی‌توانند در مقابل خشکسالی مقاومت کنند. عباسی و فطرس (۱۳۹۵) پایین بودن بهره‌وری کشاورزی را از مهم‌ترین دلایل مهاجرت روستاییان می‌دانند. امبا و همکاران (Mbah et al., 2016) از جمله دلایل مهاجرت جوانان کشاورز را هزینه بالای کار کشاورزی، بهره‌وری کم و کار خسته‌کننده‌ی مزرعه دانسته‌اند. سیاست‌های حمایتی دولت در شرایط بحرانی کشاورزی نیز می‌تواند بر مهاجرت تأثیر داشته باشد (Chen et al., 2013). همان‌طور که بیان شد نگرش به کار کشاورزی هم می‌تواند از جمله دلایل مهاجرت باشد. نتیجه‌ی تحقیق نورانی (Noorani, 2015) نیز نشان داد که ادراک منفی جوانان از کشاورزی، عامل مهاجرت آن‌هاست. وجود فقر و دسترسی بهتر به امکانات آموزشی، پزشکی و رفاهی نیز از جمله مواردی است که همواره به‌عنوان عامل تأثیرگذار بر مهاجرت ذکر شده است. تراپاتی و کاتور (Tripathy & Kaur, 2017) دسترسی بیشتر به امکانات زیربنایی در شهر را از جمله دلایل مهاجرت روستاییان می‌دانند. مهدی و همکاران (Mahdi et al., 2014) به این نتیجه رسیدند که عواملی چون فقر، فقدان شغل، امکانات آموزشی نامناسب، آموزش در شهر، نبود سیستم‌های حمل‌ونقل عمومی و کمبود پزشکان از عوامل مهاجرت افراد است. تصور افزایش نسبی درآمد هم می‌تواند از جمله عوامل مؤثر باشد (گودرزی، ۱۳۸۷). کشاورز و همکاران (۱۳۹۲) فقر اقتصادی، کاهش تولید کشاورزی، بیکاری اعضای خانوار و بزرگ بودن بعد خانوار را در مهاجرت موقت مؤثر می‌دانند. همبستگی با مردم روستا (گودرزی، ۱۳۸۷) و پیوند اجتماعی (خطیر، ۱۳۹۵) می‌تواند بر تمایل فرد به مهاجرت اثرگذار باشد؛ همان‌طور که یافته‌های ناروتزکی و همکاران (Nawrotzki et al., 2015)، نشان می‌دهد، سرمایه‌ی اجتماعی و شبکه اجتماعی می‌تواند مهاجرت را سرکوب کند. خانواده نیز می‌تواند بر تمایل به مهاجرت فرد اثرگذار باشد؛ همان‌طور که هاگن-زانکر (Hagen-Zanker, 2010) در بررسی خود بر علل و اثرات مهاجرت خانوارهای مهاجر، ارتباطات و چگونگی روابط خانوادگی را مؤثر می‌داند. عده‌ای از روستاییان نیز به دلیل تغییر سبک زندگی مهاجرت می‌کنند (سعدی و همکاران، ۱۳۹۳). جوانان تحصیل کرده به دنبال شغل مناسب خود به شهر مهاجرت می‌کنند. پم (Pam, 2014)، یافتن شغل یقه‌سفید در شهر توسط جوانان را عامل مهاجرت آن‌ها از روستا می‌داند و آکا و مدودو (Ackah & Medvedev, 2010)، در تشریح عوامل مؤثر بر مهاجرت داخلی در غنا، بیان می‌کنند که افراد جوان و تحصیل کرده‌تر بیشتر مهاجرت می‌کنند. عوامل مؤثر بر مهاجرت روستاییان را می‌توان با سنجش تمایل به مهاجرت روستاییان نیز بیان کرد. تمایل یک قصد رفتاری است که پس از آن عمل به وجود می‌آید. قصد به‌عنوان مجموعه‌ای از انگیزه‌های فرد برای عملکرد یک رفتار است. اگر شخص واقعاً قصد داشته باشد که در یک موقعیت یا در مقابل یک موضوع معین به شیوه‌ای خاص عمل کند، این مسأله در رفتار او انعکاس خواهد یافت (خطیر، ۱۳۹۵). طبق تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده‌ی آیزن (Ajzen, 1991)، سه عنصر اصلی بر رفتار مؤثر است، اول نگرش نسبت به رفتار یا ارزیابی ذهنی از آن، دوم هنجار ذهنی که از فشار اجتماعی به‌دست آمده است؛ و سوم، کنترل رفتار درک شده که به سهولت و دشواری رفتار و تجارب گذشته، موانع و پیش‌بینی‌ها وابسته است. پیش‌بینی تأثیر هر کدام از این عوامل در نیت رفتار، در شرایط گوناگون متفاوت است. «همانند تئوری اقدام عقلایی، در نظریه‌ی رفتار برنامه‌ریزی‌شده نیز قصد انجام عمل،

عامل اصلی محسوب می‌گردد. کنترل رفتاری درک شده نقش مهمی در تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده دارد. یک رویکرد از آن دشواری یا سهولت انجام رفتار موردعلاقه می‌باشد که توسط راتر (Rotter)، بیان شده است، رویکرد دیگر مربوط به تئوری انگیزش پیشرفت اتکینسون (Atkinson) می‌باشد که در آن امید به موفقیت با درک احتمال پیروزی در رفتار است» (Ajzen, 1991). کنترل رفتاری احتمالاً باعث بالا رفتن احتمال انجام رفتار می‌شود. تحقیقات نشان می‌دهد که تئوری رفتار برنامه‌ریزی یک چارچوب مفید مفهومی برای برخورد با پیچیدگی را در رفتار اجتماعی انسان فراهم می‌کند (Ajzen, 1991)؛ اما برخی از مطالعات آیزن، نشان می‌دهد که ممکن است متغیرهای خارج از سه متغیر نگرش، هنجار ذهنی و کنترل رفتار درک شده، قصد رفتاری یا رفتار را پیش‌بینی کند، بنابراین ممکن است در آینده متغیرهای دیگری بر آن افزوده شود (Hasbullah et al., 2014).

نیت به معنای کشش و توجه نفس و عامل سوق به هدف نهایی در انجام یک فعل می‌باشد. در خصوص رابطه‌ی نیت و عمل نیز می‌توان گفت که نیت مولد عمل است و بدون نیت عملی از انسان سر نمی‌زند. زمانی (۱۳۹۵)، چهار زیر نظام علی، شناختی، هنجاری و رفتاری را به‌عنوان مبادی اصلی نظام رفتاری معرفی کرده و معتقد است که کنش بین عوامل محیطی و فردی بر نگرش و احساس نیاز فرد تأثیر گذاشته و این احساس نیاز از دو مسیر نظام عقلی (شناختی) و نظام عاطفی- احساسی، به ترتیب به تأیید عقلی و شوق مؤکد و نهایتاً به تمایل و رفتار منجر می‌شود. تقی پور و همکاران (Taqiopour et al., 2015) نیز در تحقیق خود بر روی رفتار کشاورزان در رابطه با عضویت در یک تشکل به این نتیجه رسیدند که دو متغیر تمایل و کنترل رفتار درک شده اثر مستقیم و معنادار بر رفتار کشاورزان داشته و همچنین متغیرهای تمایل و هنجار ذهنی بیشترین اثر مستقیم و غیرمستقیم را بر روی رفتار کشاورزان دارند. تجربه‌ی کشاورزی و تماس ترویجی نیز از جمله عواملی است که می‌تواند بر تمایل رفتاری کشاورزان اثرگذار باشد (Shahroudi & Chizari, 2007). آزادی و همکاران (۱۳۹۳) هنجار اخلاقی را نیز در تمایل رفتاری کشاورزان مؤثر می‌دانند. در این مطالعه، نیت یا تمایل که در نهایت به انجام رفتار مهاجرت منجر می‌شود، بررسی شده است. در این مطالعه سعی شده تا با استفاده از منابع نظری موجود و مدل‌های رفتاری بیان شده یک مدل از چگونگی شکل‌گیری تمایل به مهاجرت بیان شود. بخش زرقان شهرستان شیراز از جمله مناطقی است که در سال‌های اخیر خشکسالی بی‌سابقه‌ای را تجربه کرده است؛ شهیدی و همکاران (۱۳۸۸) در تحقیق خود بر روی اثرات خشکسالی بر وضعیت کمی منابع آب زیرزمینی به این نتیجه رسیدند که سطح آب در دشت شیراز از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۸۶، یک متر کاهش داشته است. معیشت اکثر ساکنین این منطقه وابسته به کشاورزی است و بنابراین بسیاری از آن‌ها با بروز خشکسالی و از بین رفتن کشاورزی و نبود فرصت‌های شغلی در مناطق روستایی، راهی جز مهاجرت نخواهند داشت. به‌طوری که جمعیت این منطقه رشد منفی داشته و از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، ۱۶/۸۵ درصد از جمعیت این منطقه کاسته شده است (وزارت کشور، ۱۳۹۳). از آنجا که شغل اکثر ساکنان این منطقه کشاورزی است، مهاجرت بی‌رویه از آن می‌تواند در بلندمدت صدمات جبران‌ناپذیری به تولید محصولات کشاورزی در این منطقه وارد کند. خالی شدن روستاها از سکنه باعث فراموش شدن فرهنگ اصیل روستا می‌گردد؛ همچنین به دلیل اینکه مقصد مهاجرت اکثر افراد، شهرهای نزدیک مانند شیراز و مرودشت است، امکانات زیربنایی و رفاهی این شهرها به‌سختی می‌تواند پاسخگوی حجم عظیم مهاجران باشد. کمبود فرصت‌های شغلی در شهر نیز افزایش شغل‌های کاذب را سبب می‌شود و در نتیجه، تولیدکننده‌ی کشاورزی و روستایی به یک حاشیه‌نشین با شغل کاذب تبدیل می‌شود. بنابراین، بررسی تمایل کشاورزان به مهاجرت و برشمردن دلایل آن می‌تواند گامی در جهت کاهش مهاجرت محسوب شود. در این مطالعه سعی شده است تا با بررسی عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان منطقه‌ی زرقان به مهاجرت یا ماندن در روستا با کمک مدل رفتار برنامه‌ریزی شده و مبادی هدایت رفتار بیان شده در تحقیقات موجود، پیشنهادهایی در جهت تعدیل جریان مهاجرت‌های بی‌رویه و ماندگاری مؤثر و مولد در روستا ارائه شود.

روش پژوهش

این پژوهش، توصیفی و از حیث هدف، کاربردی است که با استفاده از روش پیمایش به جمع‌آوری داده‌های تحقیق پرداخته است. منطقه‌ی مورد مطالعه، بخش زرقان از توابع شهرستان شیراز با وسعت ۸۰۸ کیلومتر مربع در شمال شرق شهر شیراز می‌باشد. این منطقه دارای سه دهستان و ۵۱ روستای دارای سکنه است (وزارت کشور، ۱۳۹۳). جامعه‌ی آماری این تحقیق را بهره‌برداران منطقه، شامل ۴۵۰۰ نفر تشکیل داده‌اند. روش نمونه‌گیری از نوع تصادفی چندمرحله‌ای بوده که با توجه به حجم

عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان منطقه‌ی زرقان به مهاجرت در شرایط خشکسالی

جمعیت دهستان‌ها، چند روستا به‌طور تصادفی انتخاب شد و در نهایت با توجه به جمعیت روستاها، با استفاده از جدول کرجسی و مورگان (Krejci & Morgan, 1970)، حجم نمونه ۳۵۰ نفر تخمین زده شد. برای جمع‌آوری داده‌های پژوهش از پرسشنامه با سؤالات بسته و باز استفاده شد. سؤالات بسته با طیف لیکرت سنجیده شد. رویای صوری پرسشنامه توسط متخصصان دانشگاهی تأیید شد. برای تعیین پایایی پرسشنامه در یک مطالعه‌ی راهنما ۳۰ پرسشنامه به‌وسیله‌ی کشاورزان خارج از جامعه‌ی آماری در منطقه‌ای با آب‌وهوا و ویژگی‌های جمعیتی مشابه (داریون و مرودشت)، تکمیل شد که با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۶۱ تا ۰/۹۰ مورد تأیید قرار گرفت (جدول ۱).

جدول ۱- مقدار ضریب آلفای کرونباخ متغیرهای مورد سنجش

متغیر	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ
تمایل به مهاجرت	۵	۰/۸۶
پیوند اجتماعی	۴	۰/۷۴
نگرش به مهاجرت	۶	۰/۶۹
دیدگاه به سهولت مهاجرت	۳	۰/۷۱
دیدگاه به احتمال کاربایی	۲	۰/۸۴
احساس نیاز به مهاجرت	۳	۰/۶۸
نگرش به پایبندی به اخلاق	۷	۰/۶۲
نگرش به آینده کشاورزی	۳	۰/۶۶
انگیزه زیستی	۳	۰/۷۱
انگیزه هویتی	۳	۰/۶۸
انگیزه رفاهی	۳	۰/۶۷
انگیزه آرمانی	۳	۰/۹۰
استفاده از راهبردهای فنی	۴	۰/۶۹
استفاده از راهبردهای اقتصادی	۴	۰/۷۴
استفاده از راهبردهای روانی	۴	۰/۸۳

تمایل کشاورز به مهاجرت، میل و قصد و یا به عبارتی نیت (Intention) فرد برای ترک روستا و عزیمت به شهر می‌باشد. برای سنجش این متغیر از مطالعه‌ی موسوی (۱۳۹۰) استفاده شده که نیت را همان میل و خواسته‌ای می‌داند که انسان از میان میل‌ها و خواسته‌های درونی برگزیده و با عنصر اراده این انتخاب را نهایی کرده و به آن فعلیت بخشیده است. برای طراحی گویه‌های متغیر پیوند اجتماعی، از تعریف خطیر و همکاران (۱۳۹۵) به نقل از پردی (Pretty) استفاده شد و منظور از آن درجه‌ای است که فرد نسبت به اعضای جامعه‌ی محلی یکپارچه شده است. برای توسعه‌ی گویه‌های نگرش به کشاورزی و نگرش به مهاجرت، از مطالعه‌ی آیزن و فیشبین (Ajzen & Fishbein, 2000) استفاده شد که نگرش را ارزیابی فرد از یک شیء، مفهوم یا رفتار، اعم از ضرر یا نفع، خوب یا بد و دوست داشتن یا نداشتن آن می‌دانند. برای سنجش گویه‌های دیدگاه نسبت به سهولت مهاجرت، از مطالعه‌ی میرزا مصطفی و قاسمی (۱۳۹۲) استفاده شد و منظور از آن، دید فرد نسبت به امکان مهاجرت وی با توجه به فاصله، راه ارتباطی و هزینه‌ی مهاجرت می‌باشد. برای طراحی گویه‌های دیدگاه نسبت به احتمال کاربایی در شهر، از مطالعه‌ی تودارو (۱۳۶۷) استفاده شد و منظور از آن، انتظار فرد نسبت به این است که با توجه به مهارت‌های خود تا چه حد قادر به پیدا کردن کار در شهر می‌باشد. برای سنجش گویه‌های هنجارهای اخلاقی، از تعریف آزادی و همکاران (۱۳۹۳) که آن را قوانین یا ارزش‌های درونی اخلاقی می‌دانند که به‌وسیله‌ی پاداش‌ها و یا مجازات خود هدایتی پیش‌بینی شده برانگیخته شده‌اند، استفاده شد. این متغیر به‌صورت با پرسش درباره‌ی دید فرد نسبت به وجود ویژگی‌های اخلاقی (صبر، شکرگزاری، همدلی، صداقت، رعایت قانون و کمک‌رسانی) در بین هم‌محلی‌ها در قالب چند سؤال بسته سنجیده شد.

در این مطالعه، ۴ نوع انگیزه بررسی شدند که برای طراحی گویه‌های آن‌ها از مطالعه‌ی زمانی (۱۳۹۵)، استفاده شد. منظور از انگیزه‌ی زیستی انگیزه‌ای است که برای رفع نیازهای مادی در فرد ایجاد می‌شود، همانند بهتر شدن درآمد و تغذیه در صورت مهاجرت. انگیزه‌ی رفاهی انگیزه‌ای است که برای افزایش رفاه، در فرد ایجاد می‌گردد، همانند تسهیلات رفت‌وآمد و تحصیل، راحتی و تفریح که موجب نشاط و شادابی فرد می‌شود. انگیزه‌ی هویتی از تمایل فرد به ارتقای وجهه‌ی اجتماعی، افزایش احترام و ارتباط اجتماعی ناشی می‌شود. منظور از انگیزه‌ی آرمانی نیز، تمایل فرد برای رفع نیازهایی چون پیشرفت فکری و گسترش فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی می‌باشد. این ۴ متغیر نیز در قالب چند سؤال بسته و با استفاده از طیف پنج گزینه‌ای لیکرت سنجیده شدند.

برای طراحی گویه‌های راهبردهای مقابله با خشکسالی، از مطالعه‌ی عزیزی خالخیلی و همکاران (۱۳۹۵) استفاده شد. این راهبردها شامل تلاش کشاورز برای تعدیل اثرات خشکسالی و انطباق با نوسانات اقلیمی است که با توجه به شرایط منطقه و نوع کشت، سه راهبرد سنجیده شد. راهبردهای فنی شامل تسطیح زمین، تغییر زمان و نوع کشت، آیش زمین و اختصاص بخشی از زمین به محصولات باغی می‌باشد. راهبردهای اقتصادی به اظهار فرد در مورد انجام فعالیت‌های غیر کشاورزی، بیمه کردن محصولات و خریدن آب از دیگر اهالی مربوط و راهبردهای روانی نیز فناعت، صبر، توکل و همدلی با آشنایان را شامل می‌شود.

چن و همکاران (Chen *et al.*, 2013) خدمات دولت در شرایط خشکسالی را خدمات پس از فاجعه، کمک‌های فنی و پشتیبانی مالی دولت می‌دانند که این متغیر از دید کشاورز و با چند سؤال بسته سنجیده شد. بهره‌گیری از خدمات ترویجی نیز میزان شرکت در جلسات ترویجی (امیرخانی، ۱۳۹۲) و ارتباط با کارشناسان جهاد کشاورزی (منتی‌زاده و زمانی، ۱۳۹۱) را شامل می‌شود. دسترسی به منابع اطلاعاتی و کانال‌های ارتباطی (ویسی و همکاران، ۱۳۸۹) نیز تحت عنوان رسانه بیان شده که منظور از آن، استفاده از رسانه‌های گروهی شامل رادیو، تلویزیون، ماهواره و روزنامه و همچنین کسب اطلاعات از طریق تلفن همراه بود. برای طراحی گویه‌ها، مقیاس پنج گزینه‌ای لیکرت استفاده شد. داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS و AMOS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره‌های فراوانی، میانگین، انحراف معیار، همبستگی و تحلیل مسیر استفاده شد.

یافته‌ها و بحث

میانگین سنی کشاورزان مورد مطالعه برابر ۴۳ سال و میانگین سابقه‌ی کار کشاورزان نیز برابر با ۲۴ سال بود، بنابراین بیشتر کشاورزان، میان سال و دارای تجربه‌ی بالای کشاورزی بودند. میانگین سال‌های تحصیل کشاورزان حدود ۸ سال و همچنین میانگین مساحت مزرعه‌ی آن‌ها نیز برابر ۷ هکتار بود. بیشتر کشاورزان دارای خانواده‌ی ۴ نفری بودند که بیشینه‌ی تعداد اعضای خانوار برابر ۱۰ نفر بود. همچنین بیشینه‌ی تعداد اعضای بیکار خانوار نیز برابر ۶ نفر در خانواده بود و به‌طور متوسط هر خانواده حداقل یک فرد بیکار در خانه داشت. همچنین حدود ۸۰ درصد از افراد درآمد سالیانه‌ی خود از کشاورزی را کمتر از ۱۰ میلیون اعلام کردند.

بر اساس داده‌های جدول ۲، متغیر وابسته‌ی تحقیق یعنی تمایل به مهاجرت دارای ۵ گویه بود که به تفکیک، پاسخ هر کدام از گویه‌ها با فراوانی و درصد آن آمده است. میانگین کلی این متغیر در دامنه‌ی ۵-۱ برابر با ۳/۲۹ (کمینه‌ی ۱ و بیشینه‌ی ۵) و انحراف معیار ۰/۹۱ می‌باشد. می‌توان متغیر تمایل به مهاجرت در بین پاسخگویان را متوسط به بالا ارزیابی کرد. بیشترین میانگین مربوط به این گویه است که فرد در صورت سخت‌تر شدن شرایط اقتصادی مهاجرت خواهد کرد؛ میانگین این گویه در دامنه ۵-۱ برابر با ۳/۵۹ می‌باشد؛ یافته‌های این جدول گویای آن است که بالغ بر ۵۰ درصد از پاسخگویان با ماندن در روستا مخالف و ۳۰ درصد قصد ماندن در روستا را دارند؛ سایر افراد در طیف بین این دو قرار می‌گیرند.

عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان منطقه‌ی زرکان به مهاجرت در شرایط خشکسالی

جدول ۲- توزیع فراوانی گویه‌های تمایل به مهاجرت مدل‌یابی تمایل کشاورزان به مهاجرت

گویه‌ها	کاملاً مخالفم		مخالفم		نظری ندارم		موافقم		کاملاً موافقم		بی‌جواب	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
عدم قصد ترک روستا	۱۰۶	۳۰/۳	۷۰	۲۰	۴۹	۱۴	۵۳	۱۵/۱	۵۷	۱۶/۳	۱۵	۴/۳
مهاجرت در صورت سخت‌تر شدن شرایط اقتصادی	۳۲	۹/۱	۳۷	۱۰/۶	۴۸	۱۳/۷	۱۲۶	۳۶	۸۴	۲۴	۲۳	۶/۶
احتمال مهاجرت طی چند سال آینده	۳۲	۹/۱	۴۶	۱۳/۱	۸۶	۲۴/۶	۹۱	۲۶	۷۰	۲۰	۲۵	۷/۱
مهاجرت در صورت رفع مشکل اسکان در شهر	۴۸	۱۳/۷	۵۹	۱۶/۹	۵۴	۱۵/۴	۹۳	۲۶/۶	۷۴	۲۱/۱	۲۲	۶/۳
در حال مهیا کردن شرایط برای مهاجرت	۶۶	۱۸/۹	۷۹	۲۲/۶	۵۸	۱۶/۶	۷۲	۲۰/۶	۵۵	۱۵/۷	۲۰	۵/۷

با توجه به مدل رفتار برنامه‌ریزی‌شده و مدل‌های رفتاری بیان‌شده در ادبیات نظری، برای مدل‌یابی تمایل کشاورزان به مهاجرت، از روش تحلیل مسیر استفاده شد. در این روش، اثرات هم‌زمان مجموعه‌ای از متغیرها بر یکدیگر سنجیده می‌شود و از طریق انجام رگرسیون چندگانه، ضرایب استاندارد مسیر به دست می‌آید. این ضرایب با مقدار کمتر از ۰/۱۰ نشان‌دهنده اثرات ضعیف، مقادیر ۰/۳۰ نشانگر اثرات متوسط و مقادیر ۰/۵۰ و بالاتر مبین اثرات قوی یک متغیر بر متغیر دیگر می‌باشند (کشاورز به نقل از منتی‌زاده و زمانی، ۱۳۹۱). در این تحقیق، میانگین متغیرهای قابل‌مشاهده استفاده شده است. با توجه به همبستگی بین متغیرهای پژوهش، به‌منظور دستیابی به مدل ساختاری تمایل به مهاجرت کشاورزان، مؤثرترین متغیرها انتخاب و وارد مدل شدند. ابتدا برای اثبات عدم هم‌خطی متغیرهای مستقل بایستی همبستگی بین متغیرها گزارش شود؛ همبستگی بالا بین متغیرهای مستقل، احتمال هم‌خطی را بالا می‌برد و بنابراین انجام رگرسیون چندگانه و به‌تبع آن تحلیل مسیر را با مشکل مواجه می‌کند. جدول ۳ همبستگی بین متغیرهای وارد شده در مدل را نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود به‌جز دو مورد، همبستگی بین متغیرهای مستقل بسیار کم است. بالاترین همبستگی، بین متغیر احساس نیاز به مهاجرت و نگرش به مهاجرت برابر با ۰/۴۴ می‌باشد. بنابراین احتمال هم‌خطی چندان قوی نیست. با این حال، برای کنترل هم‌خطی، از شاخص‌های آماره‌ی تولرنس (Tolerance) و عامل تورم واریانس (VIF)، نیز استفاده شد. طبق یک قاعده‌ی کلی اگر تولرنس کمتر از ۰/۱ و عامل تورم واریانس بیش‌تر از ۱۰ باشد، نشان‌دهنده‌ی مشکل‌ساز بودن هم‌خطی است (طغرابی، ۱۳۸۶). در این پژوهش، کمترین مقدار تولرنس برابر ۰/۵۳ و بیشترین مقدار عامل تورم واریانس برابر ۱/۸۹ است و بنابراین میزان هم‌خطی برای انجام رگرسیون قابل قبول است.

جدول ۳- همبستگی بین متغیرهای وارد شده در مدل

متغیر/همبستگی	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
۱. احساس نیاز به مهاجرت	۱												
۲. نگرش به مهاجرت	۰/۴۴**	۱											
۳. نگرش به کشاورزی	-۰/۱۷**	-۰/۳۹**	۱										
۴. پیوند اجتماعی	-۰/۲۲**	-۰/۳۱**	۰/۲۶**	۱									
۵. دیدگاه به سهولت مهاجرت	۰/۱۲*	۰/۲۱**	۰/۰۴	-۰/۱۸**	۱								
۶. استفاده از رسانه	-۰/۱۷**	-۰/۱۱	۰/۲۲**	۰/۱۱	۰/۰۶	۱							
۷. خدمات ترویجی	-۰/۰۵	-۰/۱۳*	۰/۲۷**	۰/۲۱**	-۰/۰۳	۰/۳۶**	۱						
۸. حمایت دولت	-۰/۰۴	-۰/۱۱*	۰/۲۵**	۰/۱۰	۰/۰۵	-۰/۰۵	۰/۲۴**	۱					
۹. تعداد سال‌های تحصیل	۰/۰۷	۰/۰۲۰	-۰/۰۱	۰/۰۰۷	-۰/۰۳	۰/۰۸	-۰/۰۵	-۰/۲۰**	۱				
۱۰. درآمد	۰/۰۰	۰/۰۰۲	۰/۱۰	-۰/۰۴	۰/۲۹**	۰/۲۲**	۰/۱۰	۰/۰۴	۰/۱۱	۱			
۱۱. انگیزه آرمانی	۰/۳۹**	۰/۱۹**	۰/۰۱	۰/۱۲*	۰/۱۳*	-۰/۰۱	۰/۰۱۳	۰/۰۴	۰/۱۱*	۰/۰۰۷	۱		
۱۲. تعداد اعضای بیکار خانوار	۰/۱۴*	-۰/۰۴	۰/۰۳	-۰/۱۷**	۰/۰۰۵	-۰/۱۳*	-۰/۰۱	۰/۱۴*	-۰/۰۵	۰/۰۱	۰/۰۲	۱	
۱۳. تمایل به مهاجرت	۰/۴۹**	۰/۴۳**	-۰/۲۰**	-۰/۲۳**	۰/۱۹**	-۰/۱۴*	-۰/۰۵	۰/۰۰۳	۰/۰۶	۰/۱۱	۰/۳۱**	۰/۰۹	۱

* معنی داری در سطح ۰/۰۵
 ** معنی داری در سطح ۰/۰۱

عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان منطقه‌ی زرقان به مهاجرت در شرایط خشکسالی

دوازده متغیر پیوند اجتماعی، رسانه، خدمات ترویجی، تعداد اعضای بیکار خانوار، حمایت دولت، درآمد، تحصیلات، نگرش به آینده‌ی کشاورزی، نگرش به مهاجرت، احساس نیاز به مهاجرت و انگیزه‌ی آرمانی وارد مدل شدند. اعتمادی و کرمی (Etemadi & Karami, 2016) به نقل از ویرا (Vieir) برای برازش داده-مدل شرایط زیر را بیان می‌کنند:

۱. نسبت مربع کای (Chi square) به درجه آزادی بین ۱-۳ و ۲-۱ باشد.

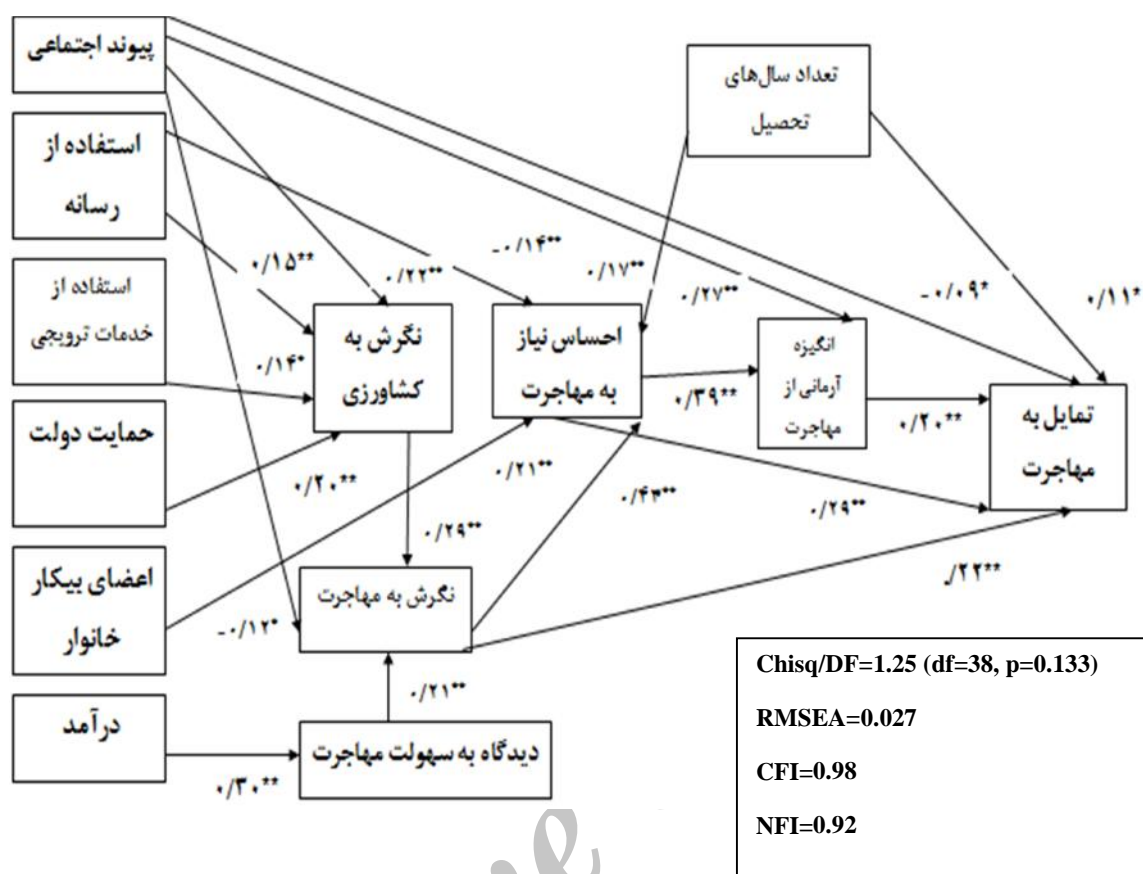
۲. مقدار CFI و NFI باید بیشتر از ۰/۹۰ باشد.

۳. مقدار RMSEA کمتر از ۰/۰۵ (کمتر از ۰/۰۸ برای برازش قابل قبول) باشد.

همان‌طور که مشاهده می‌شود، مقادیر متناسب شاخص‌های برازش، نشان‌دهنده سازگاری مناسب داده-مدل است. با توجه به نگاره ۱، سه متغیر احساس نیاز به مهاجرت، نگرش به مهاجرت و انگیزه‌ی آرمانی از مهاجرت، بیشترین تأثیر را بر تمایل به مهاجرت دارند. تأثیر این متغیرها در حد متوسط است. احساس نیاز بیشتر به مهاجرت و همچنین نگرش مثبت نسبت به مهاجرت و عواقب آن باعث می‌شود فرد تمایل بیشتری به مهاجرت داشته باشد. همچنین انگیزه‌ی آرمانی از مهاجرت (تمایل به پیشرفت فکری و گسترش فعالیت‌های اجتماعی اقتصادی در شهر) نیز از جمله عوامل مؤثر بر تمایل به مهاجرت است. متغیر پیوند اجتماعی دارای اثر مستقیم و منفی بر تمایل به مهاجرت افراد است؛ یعنی افرادی که همدلی و پیوستگی بیشتری با اهالی محل خود دارند و بیشتر از حمایت معنوی و مادی آن‌ها برخوردارند، تمایل کمتری به مهاجرت دارند؛ این رابطه با پژوهش گودرزی (۱۳۸۷) و خطیر (۱۳۹۵)، تطابق دارد. این متغیر با تأثیر بر متغیرهای نگرش به آینده‌ی کشاورزی و نگرش به مهاجرت، به‌طور غیرمستقیم بر تمایل به مهاجرت نیز اثر می‌گذارد. رابطه‌ی مثبت پیوند اجتماعی و نگرش به کشاورزی نشان می‌دهد افرادی که از حمایت دوستان و آشنایان خود بهره‌مندند نگرش بهتری به ادامه‌ی کار کشاورزی دارند. متغیر تحصیلات نیز به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر تمایل به مهاجرت اثر مثبت دارد، هرچند این تأثیر ضعیف است، اما نشان می‌دهد افراد تحصیل کرده تمایل بیشتری به مهاجرت دارند. این نتیجه با نتایج تحقیق نقدی (۱۳۸۹)، گودرزی (۱۳۸۷)، خطیر (۱۳۹۵)، غفاری مقدم و صبوحی (۱۳۸۶) و آکا و مدودو (Ackah, & Medvedev, 2010)، مطابقت دارد. نگرش به آینده‌ی کشاورزی نیز به‌طور غیرمستقیم بر تمایل به مهاجرت مؤثر است، امید به آینده‌ی کار کشاورزی و نگرش مثبت نسبت به آن، مانع از تمایل به مهاجرت است.

تعداد اعضای بیکار خانوار نیز باعث افزایش احساس نیاز به مهاجرت و در نتیجه افزایش تمایل به مهاجرت می‌شود. خانواده‌هایی که جوانان بیکار به‌ویژه تحصیل کرده‌ی بیشتری داشتند، به مهاجرت تمایل بیشتری نشان می‌دادند. درآمد فرد نیز بر تمایل به مهاجرت تأثیر مثبتی دارد، این تأثیر به‌طور غیرمستقیم است، به‌نحوی که سهولت مهاجرت برای افراد پردرآمد بیشتر است، نگرش آن‌ها به مهاجرت بهتر و در نتیجه تمایل آن‌ها به مهاجرت بیشتر است. این نتیجه با پژوهش‌های تودارو (Todaro) (۱۳۶۷)، کشاورز و همکاران (۱۳۹۲)، میهی-رامیرز و همکاران (Mihi-Ramirez et al., 2014) و میرزا مصطفی و قاسمی (۱۳۹۲)، مطابقت دارد.

استفاده از رسانه‌های جمعی بر نگرش به کشاورزی اثر مثبت و بر احساس نیاز به مهاجرت تأثیر منفی دارد، از آنجاکه این نتیجه با یافته‌های قبلی محققان از جمله نقدی (۱۳۸۹) و ناروتزکیو همکاران (Nawrotzki et al., 2015)، تطابق ندارد، می‌توان یکی از دلایل آن را تغییر رویکرد رسانه‌ها در مورد معرفی زندگی شهری و شغل کشاورزی دانست. خدمات حمایتی دولت نظیر بیمه، وام و غیره و همچنین بهره‌گیری از خدمات ترویجی با تأثیر بر نگرش به کشاورزی، بر تمایل به مهاجرت اثر منفی دارند. در واقع خدمات بهتر در زمینه‌ی ترویج و کمک‌های اقتصادی می‌تواند مانع از مهاجرت کشاورزان شود.

نگاره ۱- مدل عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان به مهاجرت با استفاده از تحلیل مسیر

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

زندگی اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی از دیرباز به علت وابستگی بسیار کشاورزی به‌عنوان شغل اصلی روستاییان، به شرایط آب و هوایی، تحت تأثیر نوسانات اقلیمی مانند خشکسالی بوده است. این جوامع که عمدتاً در کشورهای جهان سوم به سر می‌برند و بخصوص قشر خرده‌پای آن‌ها آسیب زیادی از خشکسالی می‌بینند، واکنش‌های مختلفی را در رویارویی با این پدیده نشان می‌دهند. به گفته‌ی بسیاری از محققان، مهاجرت یکی از راه‌هایی است که روستاییان برای مقابله با خشکسالی برمی‌گزینند. مهاجرت به‌خودی‌خود، پدیده نامطلوبی نیست و بسیاری از اوقات موجب پیشرفت اقوام و گروه‌ها شده است؛ اما این پدیده در سال‌های اخیر به‌ویژه در کشور ما سیر تصاعدی داشته و به یک پدیده بی‌رویه تبدیل شده است. مطالعات نشان می‌دهد که مهاجرت‌های بی‌رویه و غیرمنطقی، تبعات بسیاری را برای جامعه شهری و روستایی در پی دارد؛ توسعه‌ی نامتوازن شهر و روستا، تبعات منفی حاشیه‌نشینی و آسیب به کشاورزی از آن جمله است. از این‌رو، بررسی مهاجرت روستاییان و چگونگی شکل‌گیری تمایل و قصد مهاجرت در آن‌ها می‌تواند تا حدی چرایی این موضوع را مشخص کرده و تعدیل آن را آسان‌تر نماید. مهاجرت یک رفتار است، رفتاری که تحت تأثیر عوامل مختلف بروز می‌کند. مطالعات رفتاری مبین آن است که تمایل به عمل، تأثیر مستقیمی بر رفتار دارد. این پژوهش بر آن بود تا با بررسی تمایل به مهاجرت کشاورزان، راهی در جهت تعدیل آن ارائه دهد.

نتایج تحلیل مسیر نشان داد که استفاده از رسانه و بهره‌گیری از خدمات ترویجی دارای اثرات مثبت بر نگرش به آینده کشاورزی می‌باشند. اثر رسانه بر نگرش به آینده کشاورزی، علاوه بر نشان دادن رویکرد مثبت رسانه در ایجاد نگرش مثبت به کشاورزی، اهمیت زیاد آن را در ایجاد امید برای ادامه‌ی کشاورزی و همچنین آگاهی درزمینه‌ی چگونگی مقابله با خشکسالی یادآور می‌شود. همچنین اثر کلی بهره‌گیری از خدمات ترویجی نیز نشان می‌دهد عملکرد ترویج در ایجاد نگرش مثبت به ادامه کار کشاورزی و آینده آن مطلوب بوده است. پیشنهاد می‌شود با استفاده از رسانه‌های جمعی مانند رادیو و تلویزیون و همچنین تلفن همراه و پیامک، ارتباط جهاد کشاورزی با کشاورزان حفظ شده و نکات ترویجی لازم به آن‌ها ارائه شود.

نتایج تحلیل مسیر همچنین نشان داد که متغیرهای احساس نیاز به مهاجرت و پیوند اجتماعی دارای اثرات کلی و مثبت بر انگیزه‌ی آرمانی از مهاجرت بوده‌اند. همبستگی بالا و مثبت پیوند اجتماعی با انگیزه‌ی آرمانی، می‌تواند مربوط به سطح‌بندی نیازها باشد. پیوند اجتماعی، همان‌طور که قبلاً هم ذکر شد، حمایت مادی و پذیرش اجتماعی را به دنبال دارد. فرد با رفع نیازهای اولیه به دنبال برطرف کردن سایر نیازها است، بنابراین انگیزه‌ی مهاجرت فردی که پیوند اجتماعی بالایی با اهالی روستای خود دارد، ناشی از اهداف بالاتر است. این می‌تواند دلیل تأثیر مثبت پیوند اجتماعی بر انگیزه‌ی آرمانی از مهاجرت باشد. تمایل افراد به مهاجرت تا حد زیادی ناشی از نگرش مثبت افراد به مهاجرت است. نگرش افراد به مهاجرت، متأثر از ۱. نگرش به آینده کشاورزی، ۲. پیوند اجتماعی، ۳. حمایت دولت در شرایط خشکسالی، ۴. استفاده از رسانه‌ها و ۵. بهره‌گیری از خدمات ترویجی است. تغییر نگرش روستاییان به کشاورزی می‌تواند با برنامه‌های رسانه با محتوای اهمیت کشاورزی و لزوم سازگار کردن آن با شرایط خشکسالی، تکریم کشاورزان و همچنین حمایت دولت در زمینه‌ی مادی و معنوی، وام، بیمه‌ی خشکسالی، امنیت شغلی و تعهد دولت برای حقوق بازنشستگی انجام شود. همچنین با تقویت خدمات ترویجی از طریق تأثیر بر نگرش به آینده‌ی کشاورزی و در نهایت نگرش به مهاجرت نیز می‌توان گامی در جهت تعدیل مهاجرت‌های بی‌رویه برداشت. خشکسالی و از رونق افتادن کشاورزی در روستا بیش از پیش، مسأله‌ی بیکاری در روستا را پررنگ کرده است. با توجه به تأثیر مثبت تعداد اعضای بیکار خانواده بر احساس نیاز به مهاجرت و در نتیجه تمایل به مهاجرت، ایجاد فرصت‌های شغلی مرتبط و گسترش فعالیت‌های کشاورزی به‌منظور هدایت کارآمد نیروی کار مازاد به سمت بخش تولید ضروری به نظر می‌رسد، در این زمینه آموزش علمی- کاربردی و ایجاد تعاونی‌های تولیدی از جمله راهکارهای موجود است. پیوند اجتماعی نیز به‌عنوان یکی از متغیرهای مؤثر، رابطه‌ای منفی با تمایل به مهاجرت داشت. همدلی و حمایت افراد در روستا، مطمئناً به فرد دلگرمی داده و او را به سمت ادامه‌ی کار کشاورزی و ماندگاری در روستا سوق می‌دهد. ایجاد مراکز مردم‌نهادی چون تعاونی، صندوق قرض‌الحسنه و برگزاری جلسات مختلف و بحث و تبادل نظر افراد، می‌تواند در تقویت این همدلی مؤثر باشد. انگیزه‌ی آرمانی نیز به‌عنوان عامل مؤثر بر تمایل به مهاجرت، ضرورت توجه به ایجاد زمینه برای پیشرفت‌های معنوی، افزایش آگاهی و امکان گسترش فعالیت‌های اقتصادی را گوشزد می‌کند.

منابع

- آزادی، ح.، خسروی پور، ب.، و یزدان‌پناه، م. (۱۳۹۳). تعیین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر نیت بهره‌برداران در راستای ایجاد نظام زراعی- دامی مختلط در شهرستان کوه‌دشت. *مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی*، جلد ۱۰، شماره ۲، صص ۳۰-۱۷.
- امیرخانی، س.، چیدری، م.، و حسینی، س.م. (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر پذیرش و سرمایه‌گذاری گندم‌کاران در روش‌ها و فناوری‌های مدیریت خشکسالی: مطالعه موردی شهرستان ورامین. *مجله روستا و توسعه*، دوره ۱۶، شماره ۳، صص ۱۰۳-۸۳.
- تودارو، م. (۱۳۶۷). *مهاجرت داخلی در کشورهای در حال توسعه*. ترجمه: م. سرمدی، و پ. رئیسی‌فر. تهران: مؤسسه کار و تأمین اجتماعی، دفتر بین‌المللی کار.
- خطیر، ا.، و رضایی مقدم، ک.، و زمانی، غ. (۱۳۹۵). عوامل مؤثر بر نیت مهاجرت جوانان روستایی عضو و غیر عضو تعاونی‌های کشاورزی شهرستان مرودشت. *مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی*، جلد ۱۲، شماره ۲، صص ۳۵-۱۹.

- زمانی، غ. (۱۳۹۵). نظریه‌ی مبادی هدایت رفتار- مهر. ششمین کنگره ملی علوم ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی ایران، شیراز، ۵ و ۶ آبان، صص ۱۸-۱.
- سعیدی، ح، بهرامی، ل، و افشار کهن، ج. (۱۳۹۳). علل مهاجرت روستاییان در استان همدان (شهرستان ملایر بخش جوکار). *دوفصلنامه علوم اجتماعی*، دوره ۱۱، شماره ۱، صص ۷۳-۵۳.
- شهیدی، ن، شمس‌نیا، س، هنر، م، و غلامی، ع. (۱۳۸۸). بررسی تأثیر خشکسالی بر وضعیت کمی منابع آب زیرزمینی دشت‌های منتخب استان فارس. *دومین همایش ملی اثرات خشکسالی و راهکارهای مدیریت آن*، اصفهان، مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی اصفهان، قابل‌دسترسی در آدرس اینترنتی: https://www.civilica.com/Paper-NSDEM02-NSDEM02_305.html.
- طغریایی، ز. (۱۳۸۶). بررسی اثرات هم‌خطی در مدل‌های رگرسیون چندگانه. *نشریه‌ی دانشجویی آمار(ندا)*، دوره ۵، شماره ۱، صص ۳۹-۳۱.
- عباسی، ت، و فطرس، م. (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر تمایل روستاییان به مهاجرت از روستا به شهر. *کنفرانس سراسری تحقیق در علوم کشاورزی، منابع طبیعی و محیط‌زیست*، گرگان، گروه آموزش و پژوهش شرکت مهندسی بارو گستر پارس، دانشگاه فرهنگیان استان گلستان، قابل‌دسترسی در آدرس اینترنتی: https://www.civilica.com/Paper-NCRA01-NCRA01_116.html.
- عزیزی خالخیلی، ط، زمانی، غ، و کرمی، ع. (۱۳۹۵). سازگاری کشاورزان با نوسانات اقلیمی: مشکلات و موانع موجود و راهکارهای پیشنهادی. *مجله پژوهش‌های اقتصاد و توسعه کشاورزی*، دوره ۳۰، شماره ۳، صص ۱۵۹-۱۴۸.
- کشاورز، م، کرمی، ع، و لهسایی‌زاده، ع. (۱۳۹۲). عوامل اثرگذار بر مهاجرت روستایی ناشی از خشکسالی، یک مطالعه موردی در فارس. *مجله روستا و توسعه*، دوره ۱۶، شماره ۱، صص ۱۲۷-۱۱۳.
- غفاری مقدم، ز، و صبوحی، م. (۱۳۸۶). بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت از روستا به شهر در ایران. *ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران*، انجمن اقتصاد کشاورزی ایران، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ۸ آبان، صص ۱۴-۱.
- گودرزی، س. (۱۳۸۷). نمونه‌ای از گرایش‌های مهاجرتی در جوامع روستایی ایران و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: شهرستان تویسرکان). *برنامه و بودجه*، شماره ۱۰۷، صص ۹۳-۷۵.
- منتی‌زاده، م، و زمانی، غ. (۱۳۹۱). تدوین مدل زیست‌محیطی زارعان شهرستان شیراز. *مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی*، دوره ۸، شماره ۲، صص ۷۵-۶۳.
- موسوی، ز. (۱۳۹۰). نیت اخلاقی (از دیدگاه کانت و اسلام). *مجله اخلاق*، دوره ۱، شماره ۴، صص ۱۵۲-۱۲۱.
- میرزا مصطفی، م، و قاسمی، پ. (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر مهاجرت‌های استانی با استفاده از مدل جاذبه. *مجله سیاست‌های مالی و اقتصادی*، دوره ۱، شماره ۳، صص ۹۶-۷۱.
- نقدی، ا. (۱۳۸۹). مهاجرت و حاشیه‌نشینی در ایران. *جمعیت*، شماره ۷۳ و ۷۴، صص ۱۰۴-۸۵.
- نقوی، م، و بیگلری، ش. (۱۳۹۲). نقش مخاطرات طبیعی (خشکسالی کشاورزی) در مهاجرت روستایی، با استفاده از روش (SAW)، نمونه موردی: دمی‌باشان شهدا شهرستان بهشهر. *مجله جغرافیای طبیعی*، شماره ۱۸، صص ۹۷-۸۵.
- وزارت کشور. (۱۳۹۱). برآورد جمعیت کل کشور به تفکیک مناطق شهری و روستایی و جنس-سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۷۵، قابل‌دسترسی در آدرس اینترنتی: <http://www.amar.org.ir>.
- وزارت کشور. (۱۳۹۳). سالنامه آماری شهرستان شیراز، سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱. معاونت برنامه‌ریزی و اشتغال استانداری فارس، دفتر آمار و اطلاعات و GIS. قابل‌دسترسی در آدرس اینترنتی: <http://www.amar.org.ir>.
- ویسی، ه، محمودی، ح، و شریفی مقدم، م. (۱۳۸۹). تبیین رفتار کشاورزان در پذیرش فناوری‌های مدیریت تلفیقی آفات. *مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، دوره ۲-۴۱، شماره ۴، صص ۴۹۰-۴۸۱.

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Ajzen, I., and Fishbein, M. (2000). Attitudes and the attitude-behavior relation: Reasoned and automatic processes. Chapter to be published in W. Stroebe and M. Hewstone (Eds.), *European Review of Social Psychology*, 11(1), 1-33.
- Campbell, D., Barker, D., and Duncan, M. (2011). Dealing with drought: Small farmers and environmental hazards in southern St. Elizabeth, Jamaica. *Applied Geography*, 31(1), 146-158.
- Chen, H., Wang, J., and Huang, J. (2013). Policy support, social capital, and farmers' adaptation to drought in China. *Global Environmental Change, JGEC*, 1216, 1-10.
- Krejcie, V., and Morgan, W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610.
- Etemadi, M., and Karami, E. (2016). Organic fig growers' adaptation and vulnerability to drought. *Journal of Arid Environments*, 124, 142-149.
- Hagen-Zanker, J. (2010). Modest expectations causes and effects of migration on migrant households in source countries. Munich Personal RePEc Archive (MPRA) _paper, 29507.
- Hasbullah, N., Mahajar, A. J., and Salleh, M. I. (2014). Extending the theory of planned behavior: Evidence of the arguments of its sufficiency. *Humanities and Social Science*, 4(14), 101-105.
- Henry, S. (2006). Some questions on the migration-environment relationship. Panel contribution to the population-environment research network cyberseminar on rural household micro-demographics. Livelihoods and the environment, April 2006. Available online at: <<http://www.populationenvironmentresearch.org/seminars.jsp>>.
- Mahdi, A., Mahdi, M.H., and Shafiei, M. (2014). Factors influencing rural-urban migration from mountain areas in Iran: A case study in west esfahan. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 3(3), 723-728.
- Mbah, E.N., Ezeano, C.I., and Agada, M.O. (2016). Effects of rural-urban youth migration on farm families in Benue state, Nigeria. *Int. J. Agril. Res. Innov. and Tech*, 6(1), 14-20.
- Mihi-Ramirez, A., Rudzionis, A., and Kumpikaite, V. (2014). The migration flow of teachers at tertiary level with a focus in economic factors. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 156, 252- 255.
- Nawrotzki, R.J., Riosmena, F., Hunter, L.M., and Runfola, D.M. (2015). Amplification or suppression: Social networks and the climate change—migration association in rural Mexico. *Global Environmental Change*, 35, 463- 474.
- Noorani, M. (2015). To farm or not to farm? rural youth perceptions of farming and their decision of whether or not to work as a farmer: A case study of rural youth in Kiambu county, Kenya. M A Thesis, University of Ottawa, Canada.
- Pam, Y. D. (2014). Rural-urban migration among youths in Nigeria: The impacts on agriculture and rural development. *IOSR Journal of Humanities and Social Science IOSR-JHSS*, 19(3), 120-123.
- Shahroudi, A., and Chizari, M. (2007). Farmers' participation in irrigation water management in northeast Iran. Paper presented at the 4th Asian Regional Conference and 10th International Seminar on Participatory Irrigation Management, May 2th- 5th, Tehran, Iran.
- Taqipour, M., Abbasi, E., and Chizari, M. (2015). Farmers' behavior toward membership in water user associations (WUAs) in Iran: Applying the Theory of Planned Behavior. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 4(2), 336-350.
- Tripathy, S., and Kaur, H. (2017). Determinants of urban migration in large agglomerations in India: An empirical analysis. Munich Personal RePEc Archive (MPRA) Paper, 76484.

Factors Affecting the Zarqan Farmers' Intention to Migrate under Drought Condition

L. Fotohabadi and Gh. H. Zamani^{*1}

(Received: Jan, 13. 2018; Accepted: Sep, 01. 2018)

Abstract

The drought drives many rural households into cities. The negative consequences of this migration in cities and villages, including marginalization, uneven development and agricultural damage, have transformed this phenomenon into a crisis in the country. The purpose of this study was to design a model of factors affecting the Zarqan farmers' intention to migrate under drought condition. This study was conducted using Descriptive method and survey. Data was gathered using a questionnaire which its face validity was confirmed by Shiraz University professors, and its reliability was obtained through a pilot test and Calculate the Cronbach's alphas. Path analysis results showed that attitude toward migration was the most important determinant of intention to migrate. Other factors affecting independent variable include feeling the need to migrate, idealistic motivation, education, attitude toward agriculture and social link, the number of unemployed members in family, perspective to the ease of migration, using media, income, government weak support in drought condition, and accessibility to extension services. Therefore, Migration can be accelerated by applying government support policies to non-farm businesses, expanding rural cooperatives, and using the media to improve its extension services.

Keywords: Farmers' Intention, Migration, Drought Conditions, The Motivation of Migration.

¹ Former M.Sc. Student and Professor, Department of Agricultural Extension and Education, School of Agriculture, Shiraz University, respectively, Shiraz, Iran.

* Corresponding Author, Email: ghh_zamani@yahoo.com